הלכה למשה מסיני שרקב הבא מן המת מטמא, אף שהוא רק עפרורית הנותרת מגוף המת לאחר שהרקיב ולא היה ראוי שיטמא. הגמרא מביאה ברייתא אודות התנאים שבהם נאמרה הלכה זו: **תָּנוּ רַבָּנָן, אֵיזֶהוּ מֵת שֶׁיֵּשׁ לוֹ דין טומאת רָקָב, מֵת שֶׁנִּקְבַּר עָרוֹם – ללא תכריכים, וּבָאָרוֹן שֶׁל שִׁישׁ אוֹ עַל גַּבֵּי רִצְפָּה שֶׁל אֲבָנִים, זֶהוּ מֵת שֶׁיֵּשׁ לוֹ רָקָב**, שבזה ברור שלא נתערבה ברקבוביתו עפרורית שאינה מגוף המת. **נִקְבַּר בְּכִסּוּתוֹ** – בתכריכים, **אוֹ בָּאָרוֹן שֶׁל עֵץ אוֹ עַל גַּבֵּי רִצְפָּה שֶׁל לְבֵנִים, זֶהוּ מֵת שֶׁאֵין לוֹ רָקָב**, מאחר שאין כל הרקבובית מגוף המת, שיש בה גם רקבובית מבגדים, או מארון העץ או מרצפת הלבנים שדרכן להשחק ולהתפורר, ואין רקב המת מטמא אלא כאשר לא נתערב בו דבר נוסף, משעת מיתתו ועד שעת היווצרות הרקב.

הגמרא מבארת דין נוסף בדיני רקב המת: **אָמַר עוּלָא אֵין** דין **רָקָב אֶלָּא הַבָּא מִן הַבָּשָׂר וּמִן הַגִּידִים וּמִן הָעֲצָמוֹת** של המת, אך אם בא מן הבשר לבדו, או מן העצמות וגידין לבדן, אינו מטמא. רבא מקשה על דינו של עולא: **אִיתְּיבֵיהּ רָבָא לְעוּלָּא**, שנינו בברייתא **שֹׁרֶק הַבָּא מִן הַבָּשָׂר טָהוֹר** – כלומר, שאין בו דיני רקב. ומדייק רבא, **הָא** רקב הבא **מִן הָעֶצֶם טָמֵא** הוא, **וְאַף עַל גַּב דְּלֵיכָּא בָּשָׂר** עם העצם, ואם כן יש להוכיח מדברי הברייתא שלא כעולא, הסובר שעל הרקב לבוא מבשר גידים ועצמות יחדיו. מתרצת הגמרא: **אֵימָא הָכִי** – כוונת הברייתא לומר **שֹׁרֶק הַבָּא מִן הַבָּשָׂר** לבד **טָהוֹר** הוא, **עַד שֶׁיֵּשׁ עֶצֶם בַּבָּשָׂר** שבצירוף שניהם ישנו לדין רקב, אך רקב הבא מעצם ללא בשר אין בו דין רקב.

מקשה שוב הגמרא: שעדיין אין ברייתא זו מתיישבת לדברי עולא, **הָהָא לֵיכָּא גִּידִים**, ולדעת עולא אין די בבשר ועצמות אלא צריך שיבוא הרקב אף מן הגידים. מתרצת הגמרא: **אִי אֶפְשָׁר לְבָשָׂר וְלַעֲצָמוֹת בְּלֹא גִּידִים**, מאחר שהגידים הם הקושרים את הבשר עם העצם, וכיון שנתבאר בדברי הברייתא שעל הרקב לבוא מן הבשר והעצמות, בהכרח יש בו אף מן הגידים.

הגמרא מבארת דין נוסף בדיני טומאת רקב: **אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁנֵי מֵתִים שֶׁקְּבָרָן זֶה עִם זֶה נַעֲשׂוּ גְּלַלִּין זֶה לָזֶה** – כלומר, מבטלים הם דין טומאת רקב זה מזה, מאחר שהלכה היא למשה מסיני שאין רקב המת מטמא אלא כשנקבר לבדו, ולא כאשר נתערב עמו רקב ממת אחר. הגמרא מקשה: **מָתִיב רַב נָתָן**, שנינו בברייתא **רָקָב הַבָּא מִשְּׁנֵי מֵתִים טָמֵא**, ומוכח שלא כאמרה טומאת רקב דווקא במת אחד. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא**, מדובר **שֶׁקְּבָרוּ זֶה בְּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בְּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהִרְקִיבוּ, וְעָמְדוּ עַל מְלֹא תַּרְוִיוֵד רָקָב**, כלומר שלאחר שנרקבו אכלן עש ולא נשאר מכל מת אלא שיעור חצי תרווד רקב, וכיון שבשעת קבורתן לא היו מעורבים, חלה עליהם דין טומאת רקב, וניתן ליטול שיעור חצי תרווד מכל אחד ולצרפם יחד לשיעור תרווד המטמא.

דין נוסף בדיני רקב: **אָמַר רָבָה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, גָּזוּ** אדם **אֶת שְׂעָרוֹ** של המת **וּקְבָרוֹ יחד עִמּוֹ, נַעֲשָׂה לוֹ** השיער **גַּלְגַּלִּין**, שאינו נחשב כחלק ממנו והוא כדבר אחר המתערב, ואינו מטמא טומאת רקב.

הגמרא מנסה לפשוט מדברי רבה בעיא בענין טומאת מת: **תָּנַן הָתָם** במסכת אהלות (פ"ג מ"ג), **כָּל שֶׁבְּמֵת טָמֵא** – דהיינו, כל איברי המת יש בהם דין טומאת מת אף באשר אינם מחוברים בגופו, **חוּץ מִן הַשִּׁנַּיִם וְהַצִּפָּרְנַיִם** אם נתלשו מגוף המת, **וּבִשְׁעַת חִיפּוּרָן** למת **כּוּלָּן טְמֵאִין** והנוגע בהם כשהן מחוברין, נטמא. הגמרא דנה בשער וציפורן העומדים להגזז: **בָּעֵי חִזְקִיָּה, שְׂעָרוֹ הָעוֹמֵד לְגַלַּחַ וְצִפָּרְנוֹ הָעוֹמֵד לִינָּזֵז**, כגון שהיו ארוכים קודם מיתתו, **מַאי**, האם הנוגע בהם בעודם מחוברים למת, נטמא. **מִי אֲמַרִינַן כָּל הָעוֹמֵד לִינָּזֵז כְּנָזוּז דָּמֵי**, וכאילו נגזזו כבר ובאופן כזה אינם מטמאים כמבואר במשנה, **אוֹ דִלְמָא הַשְׁתָּא מִיהָא הָא מְחוּבָּרִין הֵם** למת, ועל כן דינם כמת עצמו ומטמאים.

הגמרא מנסה לפשוט איבעיא זו מדברי רבה לעיל: **וְנִיפְשׁוֹט לֵיהּ מִדְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה** שדן בשער שנגזז לגבי רקב, **מַעֲמָא – כל מה** שדן הוא **מִשּׁוּם דִּנָּזֵז** את השער, **הָא לֹא נָזֵז, לֹא** יתבטל ממנו דין רקב אף בשעומדים הם ליגזז, ובהכרח שהוא משום שנחשבים כגוף המת, וניתן לפשוט מכך אף לדיני טומאת מת, שמטמאים הם כמת עצמו. דוחה הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** רבה, **אִם נָזֵז** הדבר פשוט **שֶׁחֲרֵי זֶה גַּלְגַּלִּים** ואין בו דין רקב, אך **אִם לֹא נָזֵז מִיבָּעֵי לֵיהּ** – נסתפק רבה בדבר ולא עסק במקרה כזה, ועל כן לא ניתן לפשוט מדבריו האם מטמאים הם טומאת מת.

איבעיא בדיני טומאת רקב: **בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה, רָקָב הַבָּא מִן הֶעָקֵב** של הרגל, **מַהוּ** שיהיה בו דין טומאת רקב כבשאר איברי המת. צדדי הספק: **כִּי נַמְרִינַן** דין **רָקָב** באיברי המת, דווקא ברקב **הַבָּא מְכוּלֵּיהּ מֵת** – דהיינו מכל שאר האיברים, שבשעת חיות האדם יש בהם חיות ובשעת מותו מתים הם עמו, **אֲבָל** ברקב **דְּאָתֵי מִן עָקֵב** הרגל **לֹא**, מאחר שאף בשעת חיות האדם בשר העקב הוא כבשר המת, **אוֹ דִלְמָא לֹא שְׁנָא**, ומטמא.

הגמרא מנסה לפשוט איבעיא זו מדברי הברייתא דלעיל: **תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַב נָתָן בְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, רָקָב הַבָּא מִשְּׁנֵי מֵתִים** שנקברו כל אחד לעצמו ונרקבו, ולא נותר מכל אחד אלא שיעור חצי תרווד רקב, ונטל אדם את רקבובית שניהם וצירפה לשיעור תרווד, **טָמֵא. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שרקב **הַבָּא מִן הֶעָקֵב לֹא** יהיה בו דין רקב, אם כן **זִיל הָבֵי דִּלְמָא דֶּרֶךְ עָקֵב קָאָתֵי וְהָבָא דִּלְמָא דֶּרֶךְ עָקֵב קָאָתֵי** – הרי יש מקום לחשוש שמאחר ורוב הרקב נאכל על ידי עש ולא נותר אלא שיעור חצי תרווד מכל אחד, שמא שיעור זה הינו מן העקב שאין בו דין טומאת רקב. ובהכרח, שאף רקב הבא מן העקב יש בו דין טומאה.

דוחה הגמרא: **אִי דְּאִירְקִיב כּוּלֵּיהּ מֵת וְקָאָתֵי דֶּרֶךְ עָקֵב הָכִי נַמִּי** – אכן, ניתן להוכיח מדברי הברייתא שבאופן כזה שנרקב כל המת יש דין טומאה אף ברקב הבא מן העקב, ובזה לא נסתפק רבי ירמיה, **וְאֶלָּא הָכָא כְּגוֹן דְּאִירְקִיב חַד אֵבֶר וְקָאָתֵי דֶּרֶךְ עָקֵב מַאי** – אלא הספק הוא באופן שלא נרקב כל הגוף אלא הרגל בלבד, והנידון הוא האם יש לתלות שהריקבון בבשר הרגל נגרם עקב רקבון העקב שאין בו חיות, ובאופן כזה לא נאמר דין רקב המטמא, או לא. **תֵּיקוּ**.

כמה ספיקות בדיני טומאת רקב: **בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה, עוֹבָר כְּמֵעֵי אִשָּׁה**, שמתה ונקברה בעודו במעיה, **הֲוֵי גַּלְגַּלִּים** לבטל ממנה דין רקב **אוֹ לֹא**. צדדי הספק הם, **כֵּיוָן דְּאָמַר מַר** בכמה מקומות **שְׁעוֹבָר** נחשב **כְּיֶרֶךְ אִמּוֹ, וְהֵלְכָךְ כְּגוּפָהּ הוּא** נחשב **וְלֹא הֲוֵי גַּלְגַּלִּין** לבטל ממנה דין זה, **אוֹ דִלְמָא כֵּיוָן דְּמִתְּחִילָה הֵיכָא סוֹפוֹ לָצֵאת, מֵיפַּרַשׁ פָּרִישׁ מִינָּהּ** – אינו נחשב כחלק מגופה ונחשבים כשני מתים שנקברו יחד, שנתבאר לעיל שאין בהם דין טומאת רקב.

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר שְׁעוֹבָר כֵּיוָן דְּסוֹפוֹ לָצֵאת מֵיפַּרַשׁ פָּרִישׁ מִינָּהּ – אינו נחשב לחלק מגוף אמו, ומבטלים הם דין רקב זה מזה,

---

המשך מעמוד קעב

ויהי רצון אשר עוד כמה וכמה מהם יצאו בקרוב ממש מצרה ושבי׳ לרווחה לאורה ולגאולה ויחוגו שמחת תורה הבע״ל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מתוך הרחבה ושמחה אמיתית ומלאה.

בכבוד ובברכה ובפ״ש חבריו שיחיו.

עדיין יש להסתפק לגבי שִׁכְבַת זֶרַע הנמצאת בְּמֵעֵי אִשָּׁה שמתה, מַהוּ, האם מבטלת היא דין רקב מן האשה. מִי אֲמַרִינַן בֵּיוָן דְּלֹא אִיתְצַר כִּי גּוּפָהּ דְּמֵי – שמאחר שעדיין לא נוצר ולד, אין כאן גוף נוסף המבטל דין רקב, אלא נחשב הכל כגופה של האשה, אוֹ דִלְמָא בֵּיוָן דְּמֵעֲלְמָא קָאֲתֵי לֹא – או שמאחר ששכבת זרע זו אינה חלק מגופה של האשה אלא דבר חיצוני, מבטלת היא דין רקב ממנה.

איבעיא נוספת: בָּעֵי רַב פָּפָּא, פִּירְשָׁהּ מַהוּ – אשה שמתה בעוד פסולת המאכל שוהה בגופה, האם מבטלת היא דין רקב ממנה. בֵּיוָן דְּלֹא מַקֵּיְימָא בְּדִלָּא אָכְלָה חֲיוּתָא הוּא – מאחר שאין האשה יכולה להתקיים ללא מאכל, נחשב כחלק מגופה, ואינו מבטל דין רקב, אוֹ דִלְמָא הָא נַמִּי מֵעֲלְמָא אָתֵי – שמאחר שפסולת זו אינה חלק מגופה אלא דבר חיצוני, אינה נחשבת כגופה ומבטלת ממנה דין רקב.

איבעיא נוספת: בָּעֵי רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, עוֹרוֹ מַהוּ, האם נחשב כחלק מגופו ואינו מבטל ממנו דין רקב, או שנחשב כדבר חיצוני, ומבטל.

איבעיא נוספת: בָּעֵי רַב הוּנָא בַּר מָנוֹחַ, כִּיחוֹ – ליחה היוצאת מן הגרון בכח, וְנִיעוֹ – ליחת החוטם, מַהוּ – האם מבטלים הם דין רקב מן המת, אם מצויים הם בגופו, או לא.

הגמרא מקשה: אָמַר לֵיהּ רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַחָא לְרַב פָּפָּא, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כָּל הָנֵי דְּקָאָמַר הֲוֵי גַּלְגַּלִּין – אם אכן הפרש והעור וכיחו וניעו מבטלים דין רקב מן המת, אם כן רָקָב דְּמִטַּמֵּא הֲיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – כיצד יתכן שיהא דין רקב במת, הרי דברים אלו מצויים הם בכל אדם שמת. מתרצת הגמרא: אכן דין רקב במת יהא רק באופן דְּאַשְׁקְיֵהּ – שהשקו אותו קודם מותו מֵי דְּקָלִים – במי מעיין מיוחד הנובע מבין שני דקלים, וסגולת מימיו לנקות את כל הגוף, ובכך העבירו את פירשו וכיחו וניעו, ושכבת זרע באשה, וְסַכְיֵהּ נָשָׁא – וסכו אותו במין סם המשיר את השיער, וּשְׁלָקוֹ – ושלקו את כל גופו בְּמֵי טְבֶרְיָא – בחמי טבריה, ובכך נתרכך עורו והפשיטוהו מעליו.

דין נוסף בדיני רקב: אָמַר אַבָּיֵי, נַקְטִינַן – נוקטים אנו להלכה שמת שֶׁמְּחָנוּ עד שנעשה כעין עפרורית של רקב אֵין לוֹ רָקָב, מאחר שלא נתחדשה ההלכה אלא בעפרורית הנעשית על ידי רקבון, ולא בנעשית על ידי טחינה.

אִיבַּעְיָא לְהוּ – נסתפקו בני הישיבה, טָחֲנוֹ וְחָזַר הבשר הטחון וְהִרְקִיב מַהוּ, האם עתה יחול עליה דין רקב. מבארת הגמרא את צדדי הספק: מִידֵּי הוּא טַעֲמָא – הלוא הטעם לכל רקב אינו אֶלָּא משום דְּאִיכָּא בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, וְהָאִיכָּא – גם כאן יש כן ויחול דין טומאת רקב, אוֹ דִלְמָא מת שהוא כְּבָרְיֵתוֹ ונרקב באופן רגיל בְּעָנָן ובזה נאמרה ההלכה, וְלֵיכָּא – וכאן אינו כן. תֵּיקוּ.

דין נוסף בדיני רקב: תָּנֵי עוּלָּא בַּר חֲנִינָא, מֵת שֶׁחָסֵר חלק מגופו, אֵין לוֹ דין רָקָב, כיון שלא נתחדשה ההלכה באופן זה, וְלֹא דין תְּפוּסָה – שאם מוצא אדם מת קבור באדמתו וחפץ הוא לפנותו, עליו ליטול יחד עם גוף המת את כל העפר תיחוח שמסביבו ועוד שלש אצבעות מהקרקע הקשה שלא נחפרה מאחר שהליחה היוצאת מן המת נבלעת בקרקע, ודין זה נאמר רק במת שלם. וְלֹא שְׁכוּנַת קְבָרוֹת – שאם מוצא אדם שלשה מתים הקבורים בשטח שבין ארבע לשמונה אמות, הרי זה בית הקברות ואסור לפנותם, ואף יש לחוש לטומאה נוספת סביבותם. אמנם אם אחד המתים אין גופו שלם, לא חל דין זה.

הגמרא מקשה: מֵיתִיבִי, שנינו במשנה במסכת עדיות (פ"ו מ"ג), שישנם הלומדים דינים הנוגעים לאבר מן החי, מדיני אבר מן המת, ודוחה זאת המשנה, לֹא אִם אָמְרָה בְּמֵת שֶׁיֵּשׁ לוֹ חומרות אלו, רוֹב – שאם קיים רוב בנין הגוף, או שקיים רוב מנין איבריו, מטמאים הם בטומאת מת, וְשִׁרְעוֹבַע קב עצמות מן המת מטמאים הם באהל, אוֹ שֶׁמָּלֵא תַּרְוָד רָקָב ממת מטמא באהל, תֹּאמַר בְּחַי שֶׁאֵין לוֹ לֹא רוֹב וְלֹא רוֹבַע וְלֹא מָלֵא תַּרְוָד רָקָב, בתמיה, ואיך אתה חפץ ללמוד זה מזה. ומבררת הגמרא, הֵיכִי דָּמֵי – כיצד הוא האופן שניתן לומר דין רקב באבר מן החי, דְּאִרְקִיב חַד אֵבֶר – רק באופן שהרקיב אבר אחד, שהרי אם הרקיב כולו אינו יכול לחיות, דְּכְווֹתֵיהּ גַּבֵּי מֵת אֲפִילּוּ חַד אֵבֶר אִיבָּא רָקָב – ועל כך נאמר במשנה שאין דין רקב בחי אלא במת, שבמת אף אם הרקיב אבר אחד בלבד יש בו דין טומאת רקב, וקשה לעולא, הסובר שלא נאמרה טומאת רקב אלא בשהרקיב כל הגוף. מתרצת הגמרא: מִי קָתָנֵי במשנה הָא מֵת – שבאותו אופן שאין דין רקב בחי יש דין רקב במת, אין הדבר כן, שאף במת אין דין רקב באבר אחד, אלא הָא קָא מַשְׁמַע לָן המשנה, שׁוּם מֵת יֵשׁ לוֹ רָקָב שׁוּם חַי אֵין לוֹ רָקָב – ישנה חומרא במת יותר מאשר בחי, שלגבי מת מצינו דין טומאת רקב, באופן שכל גופו שלם, אך בחי לא מצינו דין טומאת רקב, מאחר שלא נרקב מגופו אלא אבר אחד.

איבעיא בדין רקב: בָּעֵי רָבָא, הִרְקִיב אבר אחד כְּשֶׁהוּא חַי, וְחָזַר וּמֵת והרקיב כל גופו, מַהוּ שיצטרף אף האבר שהרקיב מחיים לשאר האיברים שהרקיבו לאחר מיתה, ולא ייחשב כמת שחסר חלק מגופו. האם נאמר שִׁבְּי גְּמִירֵי – מה שלמדנו דין רָקָב הוא דווקא באופן דְּאִירְקִיב כל הגוף כְּשֶׁהוּא מֵת, ולא באשר נרקב אבר אחד מחיים, אוֹ דִלְמָא הַשְׁתָּא מִיהָא הָא מֵיֵת, והרי מת שלם שנרקב לפנינו, ויש בו דין טומאת רקב.

הגמרא מנסה לפשוט: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה, לֹא אִם אָמְרָה בְּמֵת שֶׁיֵּשׁ לוֹ רוֹב וְרוֹבַע וּמָלֵא תַּרְוָד רָקָב תֹּאמַר בְּחַי כו'. מדייקת הגמרא: טַעֲמָא מִשּׁוּם שְׁחֵי הוּא, ולכן אין בו דין טומאת רקב, הָא מֵת יֵשׁ לוֹ רָקָב אף על אותו האבר שנרקב מחיים, ויש לפשוט ממשנה זו את ספיקו של רבא. דוחה הגמרא: מִי קָתָנֵי במשנה הָא מֵת – שבאותו אופן שאין החי מטמא תחול טומאה לבשימות, אין הדבר כן, אלא הָא קָא מַשְׁמַע לָן דְּשׁוּם מֵת יֵשׁ לוֹ רָקָב שׁוּם חַי אֵין לוֹ רָקָב – שישנו אופן של טומאת רקב במת, כשהרקיב כל הגוף לאחר מיתה, ובחי אין שום אופן שתהא בו טומאת רקב, אך אין להוכיח מכאן לגבי הרקיב אבר אחד מחיים.

ספק בדיני שרצים: בָּעֵי רָבָא, נִמְלָה שֶׁחָסְרָה – שנקצצו רגליה ועדיין יכולה היא לחיות, מַהוּ – האם האוכלה חייב עליה אף שאין בה שיעור כזית, כיון שהיא 'בריה' שלימה, או לא. האם שִׁיעוּרָא גְּמִירִין לָהּ וְהָא חָסֵר – האם דין 'בריה' הוא דווקא כאשר כל גופה שלם, ועל כן כאשר נקצצו רגליה אין האוכלה חייב עליה, אוֹ בְּרִיָּה גְּמִירֵי לָהּ וְהָאִיכָּא – או שדין בריה הוא שיהא היצור חי, ועל כן אף שנקצצו רגליה חייבים עליה, מאחר שיכולה היא לחיות.

אגרות קודש

ב"ה, ט' מ"ח, תש"כ

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מיום הראשון, בו כותב גם ע"ד הפתקא שכתב בליל הוש"ר.

ומובן שנעם לי לקרות אח"כ מכתבו, הכתוב ביום הראשון לסי' לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך.

המשך בעמוד הבא